

JEL Classification: F01; F02; F20; F29; F42

Баула Олена, к.е.н., доцент
Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-2609-0211>
o.baula@lntu.edu.ua

Урбан Оксана, к.е.н., доцент
Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8804-0546>
urban.oksana@gmail.com

Olena Baula, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0003-2609-0211>
o.baula@lntu.edu.ua
Oksana Urban, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0002-8804-0546>
urban.oksana@gmail.com

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИСТОЯНЬ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В УМОВАХ НОВОЇ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

У статті узагальнено питання основних економічних аспектів в контексті сучасного підвищення рівня світової напруженості, який названий деякими вченими та політиками «нова холодна війна».

Основною метою є дослідження минулих конфліктів та порівняння їх з поточною геополітичною ситуацією, задля визначення причин та природи сучасного явища економічного конфлікту та його зв'язок з політичною ситуацією, прогнозування подальшого розвитку світових подій та опис проблем і перспектив для ЄС та України в цьому контексті. Систематизація літературних джерел та підходів до вирішення досліджуваної проблеми свідчить про те, що незважаючи на різноплановість і змістовне наповнення підходів навколо питань форм впливу глобалізації на джерела конфліктності, недостатнім рівнем опрацювання залишається питання моніторингу економічних конфліктів між основними економічними центрами світу в контексті політичних конфліктів XXI ст., а також окреслення перспектив європейської інтеграції України в умовах російської агресії.

Методологічною основою дослідження є методи наукової абстракції, діалектичного аналізу, логіко-структурного та системного підходів до оцінки економічних аспектів протистоянь у світовій економіці. Об'єктом дослідження є парадигмальні засади холодної війни минулих періодів та сьогодення.

У статті емпірично підтверджено, що на початок XXI ст. існує три економічні центри: США – єдина наддержава після холодної війни; ЄС – незалежний світовий економічний суб'єкт; Китай – друга за величиною економіка світу і «фабрикою світу». Також здійснена спроба аналізу ефективності санкцій для РФ як інструменту ведення економічної війни та їх вплив на ключові світові ринки. Зроблено припущення про те, що задля забезпечення міцності власної системи управління ЄС доцільно реалізувати пріоритети щодо подолання нерівності шляхом гарантування сталого розвитку регіону, а також відродження західноєвропейського порядку безпеки для гарантування миру і стабільності у своїх країнах та Україні.

Результати дослідження можуть бути корисними для розробки науково-обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення економічних механізмів впливу на країну-агресора.

Ключові слова: економічне протистояння, золотовалютні резерви, санкції, торговельний баланс, холодна війна.

ECONOMIC ASPECTS OF CONFLICTS IN THE GLOBAL ECONOMY IN THE CONDITIONS OF THE NEW COLD WAR

The article summarizes the issue of the main economic aspects in the context of the current increase in the level of world tension, called by some scientists and politicians the «new cold war».

The main goal is to study past conflicts and compare them with the current geopolitical situation, in order to determine the causes and nature of the modern phenomenon of economic conflict and its connection with the political situation, predict the further development of world events and describe the problems and prospects for the EU and Ukraine in this context. The systematization of literary sources and approaches to the solution of the

researched problem shows that, despite the diversity and content of the approaches around the issues of the forms of influence of globalization on the sources of conflict, the issue of monitoring economic conflicts between the main economic centers of the world in the context of political conflicts of the 21st century remains insufficiently studied, as well as outlining the prospects of European integration of Ukraine in the conditions of Russian aggression.

The methodological basis of the research is the methods of scientific abstraction, dialectical analysis, logical-structural and systemic approaches to assessing the economic aspects of confrontations in the world economy. The object of research is the paradigmatic foundations of the Cold War of past periods and the present.

The article empirically confirms that the beginning of the 21st century, there are three economic centers: the United States is the only superpower after the Cold War; The EU is an independent global economic entity; China is the second largest economy in the world and the «factory of the world». An attempt was also made to analyze the effectiveness of sanctions for the Russian Federation as a tool for economic warfare and their impact on key global markets. It is assumed that in order to ensure the strength of the EU's own governance system, it is advisable to implement priorities related to overcoming inequality by guaranteeing the sustainable development of the region, as well as the revival of the Western European security order to guarantee peace and stability in its countries and Ukraine.

The results of the study can be useful for the development of scientifically based recommendations for improving the economic mechanisms of influence on the aggressor countries.

Key words: *economic confrontation, cold war, sanctions, trade balance, gold and currency reserves.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Економіко-політичні конфлікти між країнами виникли одночасно з першими державними формуваннями. В процесі еволюційних змін вони зазнають видозмін, як і методи їх вирішення, що трансформуються разом з людством. З історії відомі певні сплески подібного роду протистоянь – наприклад, холодна війна, яка поставила світ у складну політичну та економічну реальність. До недавнього часу, вважалось, що закінчення холодної війни з неминучою лібералізацією і демократизацією всіх країн світу поклато край глобальним та регіональним конфліктам, а ліберальні демократії не отримають від війни жодної вигоди.

Система світового порядку, що склалася після закінчення холодної війни і розпаду Радянського Союзу, стикається з новими потужними викликами, які вже майже повністю її зруйнували. Протягом останніх років постійно виникали нові економічні та політичні конфлікти, часто нерозривно пов'язані між собою, загострюючи старі протиріччя. Кульмінацією цих ескалацій стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 року, всеосяжні санкції проти РФ з боку ЄС, США та їхніх союзників, а також нова фаза ескалації у торговельній війні США з Китаєм.

На даний час існує досить розлоге різноманіття підходів до окреслення природи та причин конфліктів між державами, що пов'язано з постійною їх трансформацією. Держави дотримуються різних політичних концепцій і, виходячи зі своїх цілей та інтересів, намагаються уникати або, навпаки, провокувати конфлікти.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. На сучасному етапі становлення демократичних цінностей розуміння війни та миру в демократичних країнах формується на основі базових теорій справедливої війни та демократичного миру. Класичними розробниками відповідних теорій є Цицерон, Августин, Тома Аквінський, Гуго Гроцій, І. Кант та Еразм Роттердамський. Серед сучасних дослідників моральних аспектів війни – Г.-Б. Альберді, Р. Апрусян, М. Вальзер, Б. Рассел, Р. Реган, Д. Ролз, Е. Тоффлер та інші, які найбільш активно засуджують війну і ставлять під сумнів, чи може вона відповідати принципам справедливості. Теорія демократичного світу базується на працях німецького філософа І. Канта. Його ідеї продовжували втілювати на практиці М. Дойл, Б.Рассе, М. Салліван, М. Хаас та інші. Серед вітчизняних дослідників варто відзначити праці Н. Аманмірідова, Т. Герасимчук, В. Лісіцина, І. Панафіліна, Ю. Ткаченка та інших.

Значний внесок у розробку даної проблематики зробили філософ Френсіс Фукуяма та політолог Грехам Аллісон, які у своїх працях пояснювали першопричини та неминучість нового глобального конфлікту.

Разом з тим, незважаючи на різноплановість і змістовне наповнення підходів навколо питань форм впливу глобалізації на джерела конфліктності, недостатнім рівнем опрацювання залишається питання моніторингу економічних конфліктів між основними економічними центрами світу в контексті політичних конфліктів ХХІ ст., а також окреслення перспектив європейської інтеграції України в умовах російської агресії.

Цілі статті: дослідження минулих конфліктів та порівняння їх з поточною геополітичною ситуацією, задля визначення причин та природи сучасного явища економічного конфлікту та його зв'язок з політичною ситуацією, окреслення проблем і перспектив для ЄС та України в цьому контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наприкінці другого десятиліття ХХІ ст. у світі почали виникати нові торговельно-економічні конфлікти та загострюватися старі: до 2022 р. головним з них була «економічна війна Трампа» з ЄС та США. США, ЄС і Китай є найбільшими торговельними та інвестиційними партнерами один одного і одними з найбільших гравців у світовій економіці. Їхні зв'язки на стільки глибокі, що товарообіг між ними вимірюється сотнями мільярдів доларів, проте деякі бар'єри залишаються і сьогодні. Протягом останніх кількох років усі сторони прагнули до подальшої лібералізації торговельних та інвестиційних відносин, посилення регуляторної співпраці та спільної роботи над вирішенням різних економічних проблем у рамках міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ) (таблиця 1).

Таблиця 1. Лідери торгівлі товарами на світовому ринку

Країна/Союз	Експорт товарів, млрд дол			Середньо-річний приріст, млрд дол	Середньо-річний приріст, %	Імпорт 2021 р., млрд дол	Торговий баланс, млрд дол
	2021	2020	2019				
Китай	3361,8	2588,4	2498,3	272,5	10,8	2675,7	686,1
США	1753,9	1424,9	1642,8	51,6	4,0	2937,1	-1183,1
ЄС (без Великобританії)	6439,0	5299,1	5646,2	288,5	5,6	6341,7	97,4
Японія	757,4	640,9	705,8	14,8	2,6	772,7	-15,2
Південна Корея	644,4	512,7	542,3	17,6	3,8	615,1	29,4
Великобританія	467,7	395,6	468,3	6,4	2,3	688,3	-220,5
Канада	503,7	389,8	446,5	20,6	5,7	293,5	210,2
Мексика	494,5	416,9	460,6	21,2	5,4	506,6	-11,9

Джерело: побудовано за даними (WTO, 2022).

Дані таблиці 1 свідчать про те, що ЄС, Китай та США є найбільшими світовими імпортерами та експортерами товарів з великим відривом від решти країн. Товарообіг у цих трьох країнах зростає. Однак з цих трьох країн лише США мають від'ємне торговельне сальдо, причому значне.

Як бачимо з таблиці 2, торговельний дисбаланс постійно збільшувався на понад 10 млрд дол щороку. Виключенням став лише 2020 рік (завершальний етап торгових війн Трампа), хоча за співвідношенням імпорту та експорту між США та ЄС було досить стабільним коливаючись в межах декількох відсотків. ЄС і США торгують майже усіма видами товарів, від палива, сировини, сільськогосподарської продукції до готових виробів, таких як автомобілі та літаки.

Таблиця 2. Динаміка експорту та імпорту товарів і послуг між США та ЄС

Рік	Імпорт з США до ЄС	Експорт в ЄС з США	Торговельний баланс	Співвідношення імпорт/експорт, %	Річний приріст торговельного дисбалансу, %
2017	203,5	324,1	120,7	62,8	6,3
2018	214,7	351,1	136,4	61,2	13,0
2019	235,2	384,6	149,4	61,2	9,5
2020	203,0	352,2	150,2	57,6	0,5
2021	232,0	399,4	167,4	58,1	11,5

Джерело: побудовано за даними (WTO, 2022).

Дані Eurostat про торгівлю між ЄС та США (рис. 1) також свідчать про значний рівень незбалансованості торгівлі. За досліджуваний період експорт з ЄС в США був більшим за імпорт на понад третину, а також прослідковується тенденція збільшення розриву між даними індикаторами міжнародної торгівлі.

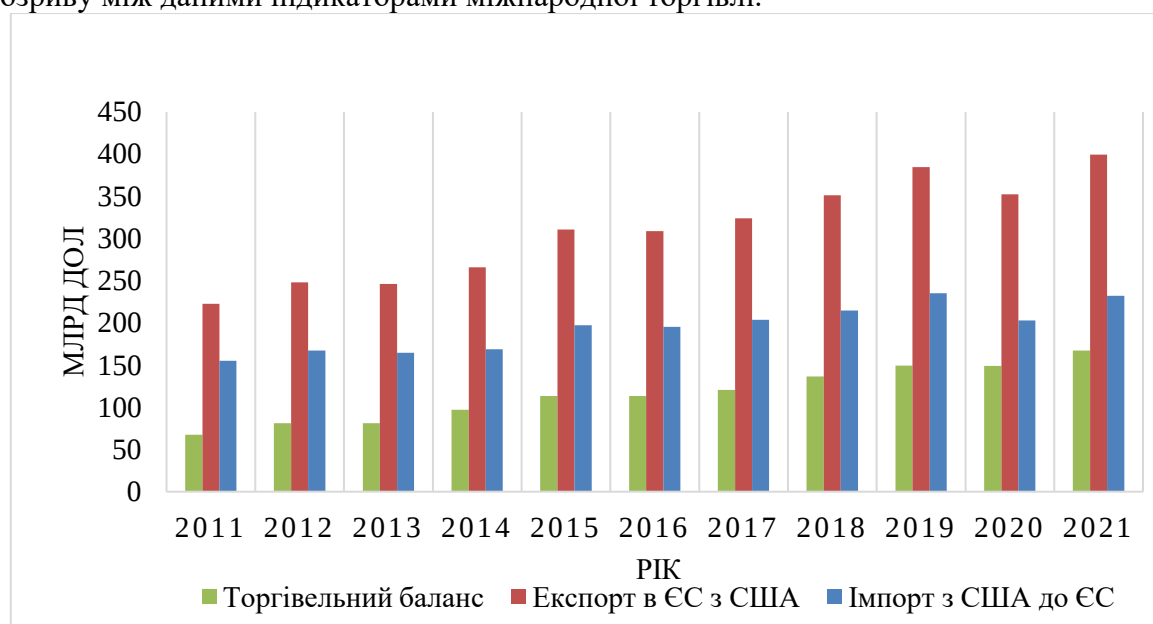

Рис. 1. Динаміка торговельного балансу ЄС/США за даними Eurostat
Джерело: побудовано за даними (Eurostat, 2022).

Дана ситуація торговельного дефіциту обговорювалась широким колом експертів. Так, Президент США Трамп, засуджував торговельну політику ЄС, критикував дисбаланс у торгівлі автомобілями (для легкових авто тариф ЄС – 10%, а США – 2,5%, для вантажних авто – відповідно 22% та 25%) (Trade and Economic, 2021).

В ЄС натомість лунали заяви, що торговельні відносини є взаємовигідними та справедливими: для прикладу деякі автомобільні концерни ЄС розмістили виробничі потужності на території США, що підтримує експорт та створює додаткові робочі місця.

Більшість експертів схиляються до думки, що торговельна ситуація між ЄС та США зумовлена іншими макроекономічними чинниками, а не торговельною політикою. Найбільше суперечок викликав акцент адміністрації Трампа на неринкових торговельних механізмах, таких як тарифи: у 2018 р. США почали застосовувати тарифні ставки в розмірі 25% і 10% на певні види імпорту алюмінію та сталі відповідно до свого внутрішнього закону про захист американського ринку (винятки надавались США деяким країнам окрім країн ЄС) (Hepher et al., 2019).

Хоча США і виправдовувались національною безпекою, ЄС вважав, що американські тарифи не відповідають правилам СОТ щодо заходів із захисту вітчизняної промисловості від постійно зростаючого імпорту. ЄС зважаючи на те, що у 2018 р. США імпортували лише 20% своєї сталі і менше 10% алюмінію, запровадив відповідні тарифи в розмірі 10–25% на американські товари (яхти, сталь мотоцикли) (*European Parliament, 2020*).

Іншим джерелом напруженості у відносинах США/ЄС у 2019 р. була можливість запровадження тарифів на транспортні засоби та автозапчастини: американською стороною було встановлено, що імпорт автомобілів є загрозою національній безпеці і Президент США отримав повноваження вводити обмеження на імпорт.

Очікуваний вихід Великої Британії з ЄС створив певну невизначеність в економічних відносинах між США та Європою. Однак і без Великої Британії ЄС залишається найбільшим торговельним партнером США. Одночасно і багато американських компаній мають значну присутність у Великій Британії і досі використовують її як платформу для збуту своєї продукції в ЄС.

Загалом, конфлікт між США та ЄС був однією з кількох досить дивних ігор, в які грала адміністрація Трампа, намагаючись реалізувати свою нову політику американського ізоляціонізму. Однак з приходом адміністрації Байдена конфлікт між США та ЄС вщух.

Головним викликом для світової економіки у 2022 р. стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну. На нашу підтримку світ об'єднався задля накладання економічних санкцій на країну-агресора.

З історії відомі прецеденти використання економічних санкцій як інструменту війни протягом століть. Європейськими прикладами XVII-XVIII ст. є закриття портів для ворожих країн і ембарго на торгівлю певними товарами.

Загалом економічні санкції варіюються від обмеження експорту, заборони на в'їзд та торгівлю до заморожування активів.

На рис. 2 відображено країни, які десятиліттями знаходяться під санкціями ЄС, США та ООН.

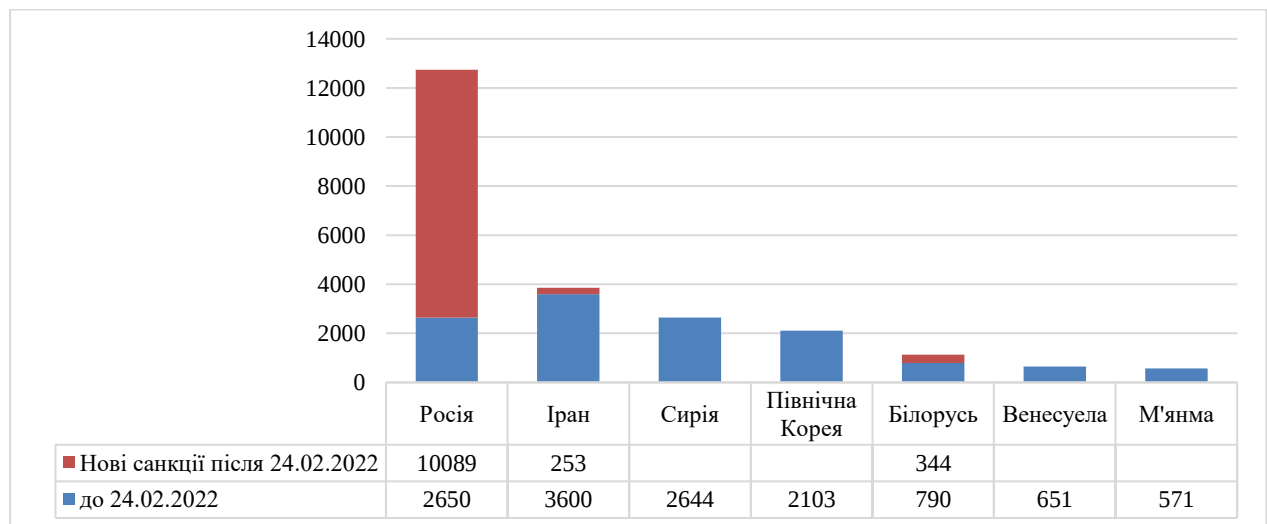

Рис. 2. Кількісні показники санкцій на найбільш підсанкційних країнах світу
Джерело: побудовано за даними (*Statista, 2023*).

Після 24.02.2022 р. місце абсолютного підсанкційного рекордсмена посіла РФ. Серед причин такої політики світової спільноти є анексія Криму, гібридна агресія на сході України, отруєння опозиціонерів, повномасштабне вторгнення на нашу територію.

Наприкінці 2022 р. набуло чинності нафтове ембарго ЄС, очікуваним результатом якого є вагомі негативні наслідки для платіжного балансу рф, що стане пусковим механізмом повномасштабного економічного краху рф.

На даний час можна прослідкувати певні галузеві втрати країни-агресора, зокрема у автомобілебудуванні та авіації.

Для оцінки рівня впливу економічних санкцій на країну доцільним є використання показників її фондової біржі. На рис. 3 можна прослідкувати різке падіння індексу Мосбіржі навіть із впровадженням заходів цб рф (закриття торгів, заборона усім неурядовим організаціям продаж акцій для утримування коштів населення і активів нерезидентів).

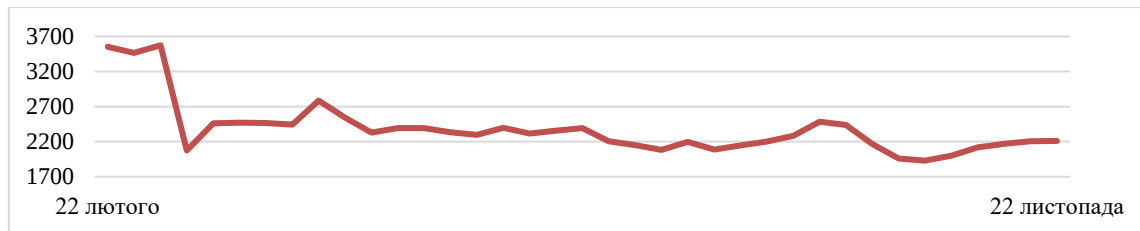

Рис. 3. Зміна індексу Мосбіржі 22.02 – 22.11.2022 р.

Джерело: побудовано за даними (Radcliffe, 2022).

Незважаючи на реалізацію стратегії «росія-фортеця», країна-агресор не зуміла повністю протистояти західним санкціям. Радикальні заходи спричинили втрату близько 95 млрд дол США золотовалютних резервів (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка золотовалютних резервів рф, 2010-2022 рр.

Рік	Обсяг золотовалютних резервів, млрд дол	Абсолютна зміна, млрд дол	Відносна зміна, %	Середньомісячна зміна, %
2010	454,72	-	-	-
2011	499,05	44,33	9,7	0,81
2012	515,81	16,76	3,4	0,28
2013	549,11	33,30	6,5	0,54
2014	513,52	-35,59	-6,5	-0,54
2015	384,22	-129,30	-25,2	-2,10
2016	392,72	8,50	2,2	0,18
2017	406,73	14,01	3,6	0,30
2018	467,59	60,85	14,9	1,25
2019	500,89	33,30	7,1	0,59
2020	600,33	99,44	19,9	1,65
2021	597,80	-2,53	-0,4	-0,04
01.01.2022	664,14	66,34	11,1	0,92
01.06.2022	625,59	-38,54	-5,8	-2,09
01.08.2022	570,57	-55,02	-8,8	

Джерело: побудовано за даними (Radcliffe, 2022).

Аналіз думок політичних та економічних експертів дає можливість стверджувати, що однією з основних перешкод повної економічної блокади рф є другий економічний центр сили та промисловості – Китай. Хоча офіційно він не є військовим та політичним союзником рф, однак є економічною опорою. Без Китаю економіка рф зазнала б майже повної ізоляції. Криза в Китаї не дає змоги йому бути альтернативою у збуті російської нафти.

В дослідженнях Г. Аллісона зазначається, що з 16 регіональних та глобальних конфліктів, що були спровоковані за останні 500 років стрімким поширенням впливу нової глобальної сили, 12 завершилися війною (Allison, 1971). Як і в часи Холодної війни, ядерна зброя значно зменшує запал до значних протистоянь, хоча наразі її запаси є значно меншими.

Висновки, обговорення та рекомендації. Війна РФ проти України змушує ЄС переглянути своє місце у світі. Контури нової холодної війни дещо окреслилися в червні 2022р. під час саміту НАТО в Мадриді. Альянс продемонстрував неабияку єдність і рішучість. На цьому тлі західний альянс стикається з трьома основними викликами, які визначатимуть нову холодну війну: зовнішніх відносини альянсу, згуртованість ЄС і демократія.

ЄС змушений в теперішній ситуації переосмислити свій підхід до міжнародної діяльності і спробувати нівелювати можливі негативні наслідки нової холодної війни задля забезпечення своєї геополітичної позиції. Зокрема, доцільним для ЄС може бути налагодження міцних зв'язків з ринками, що розвиваються, стосовно надання їм можливостей приєднання до глобальних ланцюгів поставок. ЄС доцільно налагоджувати співпрацю з країнами, що розвиваються у сферах орієнтованих на майбутнє та інвестиційно привабливих (наприклад, «зелена» економіка, відновлювальна енергетика, «розумна» інфраструктура). Інвестиційні програми ЄС повинні бути орієнтовані на розбудову глобальної інфраструктури, що в підсумку успішної їх реалізації підвищить геополітичний вплив країн ЄС у світовому бізнес-середовищі.

У довгостроковому плані демократичний стиль правління є найпотужнішим та найефективнішим. Наразі, з цілком очевидних причин, демократія перебуває під загрозою. Задля забезпечення міцності власної системи управління ЄС доцільно реалізувати пріоритети щодо подолання нерівності шляхом гарантування сталого розвитку регіону, а також відродження західноєвропейського порядку безпеки для гарантування миру і стабільності у своїх країнах та Україні. Для того, щоб західний альянс мав змогу зберегти єдність, йому необхідно, з одного боку, нівелювати зростаючі внутрішні виклики, а з іншого – досягнення високих показників економічного зростання на теренах ЄС та поширення демократії у світі неможливо без підтримання оборони та встановлення миру в Україні.

Авторські внески

Концептуалізація: Баула Олена
Збір даних: Урбан Оксана
Формальний аналіз: Урбан Оксана
Придбання фінансування: Баула Олена
Розслідування: Баула Олена
Методика: Баула Олена
Адміністрація проекту: Баула Олена
Ресурси: Урбан Оксана
Нагляд: Баула Олена
Підтвердження: Баула Олена
Візуалізація: Урбан Оксана
Написання: Баула Олена

Список бібліографічного опису:

1. Allison Graham T. (1971). The essence of decision. Boston: Little Brown.
2. European Parliament Liaison Office in Washington DC. (2020). Relations EU-US. URL: <https://www.europarl.europa.eu/unitedstates/en/eu-us-relations> (дата звернення: 12.02.2023).
3. Eurostat. Quality report on European statistics on international trade in goods 2018-2021. (2022). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-reports/w/ks-ft-22-010> (дата звернення: 11.02.2023)

4. Hephher Tim, Blenkinsop Philip, & Lawder David. (2019). U.S. widens trade war with tariffs on European planes, cheese, whisky to punish subsidies. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/us-wto-aircraft/u-s-widens-trade-war-with-tariffs-on-airbus-planes-french-cheese-scotch-whisky-idUSKBN1WH0SI> (дата звернення: 12.02.2023)
5. Number of international sanctions imposed worldwide as of October 28, 2022, by target country. (2023). Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1294726/number-of-global-sanctions-by-target-country/> (дата звернення: 15.02.2023).
6. Radcliffe Brent. (2022). How Economic Sanctions Work. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/articles/economics/10/economic-sanctions.asp> (дата звернення: 15.02.2023).
7. Trade and Economic Issues U.S.-EU. (2021). Congressional Research Service. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10931.pdf> (дата звернення: 11.02.2023).
8. WTO Annual Report 2022. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/anrep22_e.htm (дата звернення: 10.02.2023).

References:

1. Allison Graham T. (1971). The essence of decision. Boston: Little Brown.
2. European Parliament Liaison Office in Washington DC. (2020). Relations EU-US. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/unitedstates/en/eu-us-relations> (accessed: 11 February 2023).
3. Eurostat. Quality report on European statistics on international trade in goods 2018-2021. (2022). Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-reports/w/ks-ft-22-010> (accessed: 12 February 2023).
4. Hephher Tim, Blenkinsop Philip, & Lawder David. (2019). U.S. widens trade war with tariffs on European planes, cheese, whisky to punish subsidies. Reuters. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-wto-aircraft/u-s-widens-trade-war-with-tariffs-on-airbus-planes-french-cheese-scotch-whisky-idUSKBN1WH0SI> (accessed: 12 February 2023).
5. Number of international sanctions imposed worldwide as of October 28, 2022, by target country. (2023). Statista. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/1294726/number-of-global-sanctions-by-target-country/> (accessed: 15 February 2023).
6. Radcliffe Brent. (2022). How Economic Sanctions Work. Investopedia. Retrieved from <https://www.investopedia.com/articles/economics/10/economic-sanctions.asp> (accessed: 15 February 2023).
7. Trade and Economic Issues U.S.-EU. (2021). Congressional Research Service. Retrieved from <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10931.pdf> (accessed: 11 February 2023).
8. WTO Annual Report 2022. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/anrep22_e.htm (accessed: 10 February 2023).

Дата подання публікації 15.01.2023р.